

**ER ZIJN GEEN SLECHTE
SOLDATEN, ALLEEN
SLECHTE COMMANDANTEN**

K54114: Geestelijke verzorging in de krijgsmacht

Docent: Prof. dr. Fred van Iersel

Student: Martin Spinks, ANR: 837419

Foto omslag: <http://www.greatwar.nl/>, *An army chaplain takes the personal belongings from the bodies of the fallen*, gebruikt met toestemming.

INHOUDSGAVE

1. INLEIDING	1
2. HUMANITEIT	2
a. Moraal	
b. Oorzaken van gruwelijkheden	
c. Nietzsche	
d. My Lai	
e. Leiderschap	
f. Voorstellen van Glover	
3. MENS- EN WERELDBEELD	5
4. DEMOCRATIE	7
a. Controle vindt achteraf plaats	
b. Verantwoordelijkheid	
c. Knooppunten van macht	
5. DE PRIJS VAN OORLOGSVOERING.....	8
6. CONSEQUENTIES	9
7. CONCLUDERENDE OPMERKINGEN	10

INLEIDING

Dit is een werkstuk voor het keuzevak T54114, Geestelijke verzorging in de krijgsmacht. Naar aanleiding van een boek van JONATHAN GLOVER, *Humanity, A moral history of the Twentieth Century*, Yale University Press, 2001 is er een discussie geweest over de vraag in hoeverre de verandering van het mens- en wereldbeeld bepalend is geweest voor de gruwelijkheden die de 20ste eeuw domineerden. Dit gegeven van een verandering van het mens- en wereldbeeld gebruik ik als onderwerp voor mijn werkstuk.

In de West-Europese samenleving is een verandering waarneembaar van een mens- en wereldbeeld gecentreerd rond een goddelijk element naar een mens- en wereldbeeld louter gecentreerd rond de mens. Aan de hand van het boek van Glover zal ik de stelling verdedigen dat juist dit laatste mens- en wereldbeeld een goede waarborg kan zijn om gruwelijkheden, zoals ze plaatsvonden in de 20ste eeuw, te voorkomen.

Dit werkstuk is als volgt opgezet. Ik geef als eerste een globale beschrijving van het boek van Glover. Vervolgens geef ik aan hoe de gruwelijkheden van de 20ste eeuw zich verhouden tot het mens- en wereldbeeld. Vervolgens behandel ik een belangrijke ontwikkeling die parallel loopt aan de verandering van het mens- en wereldbeeld, namelijk de democratisering van grote delen van de wereld. Ik ben van mening dat deze ontwikkeling samenhangt met de verandering van het mens- en wereldbeeld en tevens van grote invloed kan zijn om het uitbreken van oorlogsgeweld te verhinderen. Toch kleven er ook risico's aan de democratisering waar de mens zeer beducht voor dient te zijn; ik behandel deze bezwaren. Naast deze democratische ontwikkeling is er ook nog een economische ontwikkeling die van grote invloed is op de inzet van het militaire machtsinstrument. Recentelijk onderzoek toont aan dat de economische gevolgen grote maatschappelijke gevolgen met zich meebrengt. Tenslotte beëindig ik het werkstuk met de consequenties van al deze ontwikkelingen op de inzet van het militaire instrument en geef enkele concluderende aanbevelingen en opmerkingen.

De titel *Er zijn geen slechte soldaten, alleen maar slechte commandanten* van dit werkstuk verwijst naar een uitspraak van een voormalig Chef Defensie Staf van de Nederlandse krijgsmacht, Generaal G.L.J. Huijser. Ik vind deze uitspraak goed passen bij het nieuwe mens- en wereldbeeld dat gecentreerd is rond uitsluitend de mens. Het illustreert dat alle goede en slechte dingen die in de wereld gebeuren zijn terug te voeren op menselijk handelen. Nu de inspirerende voorbeelden uit de godsdiensten steeds verder naar de achtergrond verdwijnen is dit een uitspraak die niet alleen van toepassing is op het militaire apparaat, maar ook ver daarbuiten van belang is. Geweld kan alleen daar uitbreken wanneer de leiders van onze samenleving falen. Iedereen die de verantwoordelijkheid draagt voor anderen zou deze uitspraak dan ook zeer ter harte moeten nemen.

HUMANITEIT

a. MORAAL

In zijn boek *Humanity* geeft Glover aan dat moraal is gebaseerd op een tweetal morele bronnen. Hij begint zijn betoog met te wijzen op het eigen belang om moreel te handelen: als ik jou geen geweld aandoe, verwacht ik dat jij mij ook niet met geweld bejegent. Daarnaast spelen psychologische factoren een rol met betrekking tot moraal. Het is een normale en alledaagse reactie als wij reageren op geluk of ellende van de ander. Enerzijds om te delen in het geluk of anderzijds gericht op verlichting van de ellende.

Aan de hand van voorbeelden constateert Glover dat het mogelijk is om de moraal van mensen te beïnvloeden en te ondermijnen. Hiervoor zijn er vier factoren die een cruciale rol spelen:

1. Ontmenselijken en vernederen van de vijand.

Op deze wijze wordt het mensbeeld van de ander gereduceerd tot iets dat niet langer als mens wordt beschouwd en op deze wijze maakt het geweld jegens de ander mogelijk.

2. De 'cold joke'.

Glover geeft een beschrijving van het hoe en waarom van de 'cold joke': "The use of the cold joke is not an extra cruelty, nor is it a display of power. It seems to be more a device by which businessman and technicians do not have to face up to precisely what they are doing. It is a defensive flippancy, enabling the torment they are preparing for other people to be referred to without being taken seriously."¹

3. Afglijdende moraal.

Naarmate de periode toeneemt waarin mensen worden blootgesteld aan geweld en gruwelijkheden, zal ook de moraal steeds verder onder druk komen te staan. Glover hanteert het voorbeeld van Hiroshima. De inzet van een atoomwapen tegen Hiroshima was, afgezien van de technologische ontwikkelingen, in het begin van de oorlog, op grond van morele bezwaren onmogelijk. Pas tegen het einde van de oorlog was de moraal dermate afgegleden dat het wel mogelijk werd om dit verschrikkelijke wapen in te zetten tegen een burgerdoel.

4. Context.

Mensen kunnen in een bepaalde context terecht komen waarin een moraal geldt, die onder normale omstandigheden als verwerpelijk zou worden beschouwd. Het is dan een situatie waarin gruwelijkheden als normaal worden beschouwd. Het voorbeeld dat Glover in deze gebruikt is My Lai tijdens de Vietnamoorlog. Ik kom hier later op terug.

Daarnaast kent de 20ste eeuw een aantal veranderingen die grote invloed hebben gehad op de moraal, zodanig dat gruwelijkheden op grote schaal mogelijk werden. Glover noemt er drie:

---

¹ JONATHAN GLOVER, *Humanity, a moral history of the twentieth century*, Pimlico, Londen, 2001, 36 e.v.

1. De afstand met betrekking tot geweld tussen dader en slachtoffer is vergroot. Het leed dat de ander wordt aangedaan is niet langer direct waarneembaar.
2. De besluitvorming in een moderne samenleving is complexer geworden. Het is nu mogelijk om de verantwoordelijkheid voor gruwelijkheden in een bureaucratisch systeem te ontlopen of af te schuiven.
3. De technologische ontwikkeling heeft de mensheid de beschikking gegeven over onder andere massavernietigingswapens. Deze onvermijdbare ontwikkeling is er nu eenmaal en heeft direct invloed op de schaal waarin gruwelijkheden mogelijk zijn.

b. OORZAKEN VAN GRUWELIJKHEDEN

Glover noemt twee oorzaken waarin een situatie kan worden gecreëerd waarin mensen bereid zijn om elkaar gruwelijke dingen aan te doen. Als eerste noemt Glover de tribale oorzaak. Op deze manier worden etnische verschillen uitgebuit om elkaar wederzijds te ontmenselijken en gruwelijkheden mogelijk te maken. Voorbeelden van dergelijke uitbarstingen zijn Ruanda en Voormalig Joegoslavië.

Een andere oorzaak is te vinden in ideologie. Ideologie wordt in deze gebruikt om een onderscheid te maken tussen enerzijds voorstanders van het systeem en anderzijds tegenstanders van het systeem. De tegenstanders van het systeem worden getransformeerd in een vijandbeeld die niet langer over dezelfde menselijke waardigheden beschikt. Voorbeelden van ideologisch geweld zijn de Rode Khmer en het China van Mao Zedong.

c. NIETZSCHE

Van grote invloed op ontwikkelingen in de 20ste eeuw in Europa zijn volgens Glover terug te voeren op de Duitse filosoof Friedrich Nietzsche. Deze filosoof heeft vooral de Joods-christelijke moraal ernstig onder druk gezet. Hij verheft de maakbaarheid van de wereld door de mens tot hoogste goed. Met name Nazi-Duitsland zal Nietzsche gebruiken, maar voornamelijk misbruiken, om zijn eigen ideologie te onderbouwen. Naast ideologie heeft het Nazi-regime de filosofie van Nietzsche gebruikt om verschillen in etniciteit te kunnen benadrukken. Voor wat de oorzaken van gruwelijkheden is dit systeem uniek, omdat het zowel gebruik maakt van tribale als ideologische motieven. Glover is van mening dat er een antwoord gevonden moet worden op de filosofie van Nietzsche om gruwelijkheden een halt toe te roepen.

d. MY LAI.

Home from the war van ROBERT LIFTON² benadert vrijwel dezelfde problematiek als Glover. Maar wanneer de twee boeken voor wat betreft My Lai direct naar elkaar gelezen wordt, zoals in mijn geval, heb ik toch wel enige kritiek op Lifton. Hij beschrijft de psychologische problemen van Amerikaanse militairen die deel hebben genomen aan de oorlog in Vietnam. Hierbij dient opgemerkt te worden dat zijn ervaringen uitsluitend betrekking hebben op militairen die na hun dienstperiode zich afzetten tegen het beleid die de oorlog in Vietnam rechtvaardigde. Met andere woorden het was een groep met een sterk politiek engagement. Met betrekking tot My Lai wijt Lifton de gruwelijkheden voor een gedeelte aan de context waarin ze plaatsvonden. Morele wetten waren dermate vervaagd, zodat er de meest gruwelijke dingen,

---

² ROBERT LIFTON, *Home from the war, learning from Vietnam veterans*, The Other Press, 2005.

zoals de moord op onschuldige en ongewapende burgers in My Lai, kon gebeuren. Glover nuanceert dit enigszins door ook melding te maken van de actie van Luitenant Hugh Thompson. Deze ervaren helikopter piloot, ontsteld over deze misdaad begaan door Amerikaanse militairen tegen burgers, heeft zijn helikopter geplaatst tussen de Amerikaanse infanterie en de burgers van My Lai om op deze wijze te Vietnamese burgers te kunnen beschermen. Er was zelfs de bereidheid om daadwerkelijk het vuur te openen op de eigen troepen om de gruwelijkheden te doen stoppen.

Lifton suggereert namelijk dat de moraal voor alle troepen actief in Vietnam min of meer gelijk was. Wellicht dat dit gold voor het militaire eschalon waarin de betreffende compagnie in Vietnam opereerde, maar daarmee wordt mijns inziens afbreuk gedaan aan acties zoals van Luitenant Thompson. Ik kan alleen maar hopen dat dergelijke actie geen incident waren, want ze verdienen namelijk alle lof.

e. LEIDERSCHAP.

Jonathan Glover geeft in zijn boek meerdere voorbeelden van leiderschap. Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog lijkt voornamelijk te wijten aan miscommunicatie en misleiding tussen de verschillende wereldleiders en een onder- of overschatting van de situatie. Aan de andere kant van dit spectrum bevindt zich de Cuba-crisis. Terwijl de bevelhebbers van het militaire instrument om het hardst riepen dat de tijd rijp was om toe te slaan, wisten de politieke leiders te gebeurtenis te deëscaleren en daarmee waarschijnlijk de grootste catastrofe uit de geschiedenis van de mensheid te voorkomen.

Deze twee voorbeelden illustreren mijns inziens het belang van leiderschap binnen alle bestuursvormen, ook de democratie. De wereld om ons heen wordt steeds complexer en daarom zullen ook de eisen die aan leiders gesteld worden toenemen. Ook illustreren deze voorbeelden de invloed van individuen op de ethische besluitvorming. De druk waaronder sommige beslissingen worden genomen nemen een haast onmenselijk karakter aan. De vraag rijst dan ook of individuen dergelijke beslissingen kunnen of mogen nemen en hoe de psychologische gesteldheid van individuen een rol spelen binnen het uitbreken van geweld.

De vraag is of individuen onder een dergelijke druk in staat zijn om überhaupt beslissingen te nemen en de vraag is zelfs of voor de samenleving zelfs wenselijk is. Wellicht valt te overwegen om dergelijke beslissingen te spreiden over meerdere schijven. Gezien het feit dat de samenleving steeds een meer internationaal en multicultureel karakter heeft gekregen en een grootschalig gebruik van het militaire instrument wereldwijde gevolgen met zich meebrengt, ligt het voor de hand om naar een internationale oplossing te zoeken. Hierbij is wellicht de Veiligheidsraad hiervoor, ondanks geschonden blazen, toch de aangewezen instantie.

f. VOORSTELLEN VAN GLOVER.

Om enige veiligheid in te bouwen die gruwelijkheden op basis van etniciteit en/of ideologie ziet Glover drie mogelijkheden:

- i. Glover is er een grote voorstander van om een permanente internationale vredesmacht, die veel sneller en directer in actie kan komen in het geval er gruwelijkheden waar dan ook ter wereld plaatsvinden.
- ii. Mensen dien zich ervan bewust te worden welke psychologische processen er plaatsvinden die dergelijke gruwelijkheden mogelijk maken.
- iii. Tenslotte is Glover van mening dat het verleden nimmer als precedent voor de toekomst mag dienen. Glover geeft als voorbeeld de geschiedenis van de

Britse Luchtmaarschalk 'Bomber' Harris tijdens de Tweede Wereldoorlog. Deze bevelhebber had de verschrikkingen van de loopgravenoorlog aan den lijve ondervonden. Zijn beslissing om Duitse steden te bombarderen met de-sastreuze gevolgen voor de burgerbevolking, is direct in gegeven door zijn ervaringen uit de Eerste Wereldoorlog. Alle middelen om het moreel van de vijand te breken waren in zijn ogen geoorloofd, zolang dit kon verhinderen dat geallieerde militairen kwamen bloot te staan aan de verschrikkingen van een loopgravenoorlog.

MENS- EN WERELDBEELD

In de 2de helft van de 14de eeuw heerste er een pandemie in Europa die de bevolkingsaantallen decimeerde. Een veel gehoord argument uit die tijd zal zeker geweest zijn dat het een straf van God betrof voor de ongelovige levenswijze. Maar de pest discrimineerde niet en trof zowel de devote christen als alle anderen. Hoewel niets met zekerheid is te zeggen, ben ik van mening dat de dood van zo velen grote culturele veranderingen mogelijk hebben gemaakt. Denk hierbij aan de opkomst van de Renaissance, de Reformatie en de wetenschap. Het mens- en wereldbeeld van de Middeleeuwen was nadrukkelijk gecentreerd rond het goddelijke. Binnen het nieuwe mens- en wereldbeeld werd naast het goddelijke een menselijk element toegevoegd.

Als we de lijn doortrekken naar onze tijd zien we mogelijk een vergelijkbaar tafereel afspelen. De waanzinnige en zinloze verspilling van levens in de eerste helft van de 20ste eeuw heeft waarschijnlijk dezelfde implicaties als de zwarte dood had voor het einde van de Middeleeuwen. Ik ben van mening dat we momenteel in een overgangsfase zitten van een mens- en wereldbeeld gecentreerd rond God en de mens naar een mens- en wereldbeeld gecentreerd rond enkel de mens. De gevolgen van deze verandering in het mens- en wereldbeeld uiteten zich direct in de secularisering van de samenleving. Secularisering is een proces dat zich zeer lokaal enkel in West-Europa afspeelt. Er wordt wel eens in Europa gesuggereerd dat onze huidige secularisatie een logische ontwikkeling is binnen een samenleving. Het maakt een gedachte mogelijk dat wij in de westerse wereld simpelweg verder ontwikkeld zijn op dat vlak. De in Oostenrijk geboren Amerikaanse godsdienstsocioloog Peter Berger heeft onderzoek gedaan naar het fenomeen secularisatie en bestempelt secularisatie als een proces dat zich alleen afspeelt in West-Europa. In een interview in de Trouw zegt hij er het volgende over:

'Of je nu naar Amerika kijkt, naar Azië of de moslimwereld, nergens zie je hetzelfde patroon van secularisering dat Europa in zijn greep houdt. En Berger ziet ook geen tekenen dat het Europese voorbeeld binnenkort massale navolging zal krijgen. ... Is het zo vreemd om te veronderstellen dat andere beschavingen, die minder vergevorderd zijn met industrialisatie en andere sociaal-economische omwentelingen, in een latere fase eveneens de religie een flinke toon lager zullen laten zingen?'³

---

³ PETER BERGER, *Europa staat in religieus opzicht alleen*, Dagblad De Trouw, vrijdag 18 november 2005.

De verschillen tussen bijvoorbeeld de Verenigde Staten en Europa zijn volgens Berger niet enkel te wijten aan verschillen in historische ontwikkeling als wel in culturele verschillen. Of zoals hij het zelf aangeeft:

‘Je kunt van de VS moeilijk beweren dat ze minder ontwikkeld zijn dan Europa. Hoe kan het dat Amerika en Europa, loten aan dezelfde culturele stam, op het terrein van religie zo ver uiteen zijn gegroeid? Berger wijst eerst op een overeenkomst: „Aan beide kanten van de oceaan is religie niet meer een vanzelfsprekend verschijnsel. Zowel Europeanen als Amerikanen moeten daarom keuzen maken. Het verschil is dat keuzen van Amerikanen meestal religieus zijn, en die van Europeanen seculier.” ... Zo was de 18de-eeuwse Verlichting in de VS minder anticlericaal, omdat er in de VS geen clerus was. Verder is de invloed van de intelligentsia in de VS geringer dan in Europa. ... “Niet-verlichte mensen hadden in de VS meer macht dan in Europa.”⁴

Voor wat betreft de verandering van het mens- en wereldbeeld in Europa ben ik van mening dat die verandering voornamelijk wel is ingegeven door de specifieke Europese historische ontwikkeling. Gezien de samenhang tussen secularisatie en het mens- en wereldbeeld ben ik ook van mening dat verschillen in secularisatie tussen Europa en de rest van de wereld voornamelijk te vinden zijn in de verschillende historische ontwikkelingen. Vooral Europa is getekend door gebeurtenissen als Ieper, Verdun en de Endlösung die op haar grondgebied hebben plaats gevonden. Zowel Europa als bijvoorbeeld Noord-Amerika hechten aan democratie, maar er is een verschil in wat we heilig vinden. In West-Europa waar compagnie na compagnie, regiment na regiment, divisie na divisie tijdens de Eerste Wereldoorlog in de gehaktmolten verdween of de etnische minderheden, die tijdens de Tweede Wereldoorlog de wereld door een schoorsteen verlieten is het niet langer God die een centrale plaats inneemt in de heiligheid; de waarborg voor de integriteit van de menselijke waardigheid is het belangrijkste element geworden in alles wat we heilig achten. Hier ligt de oorsprong van de verschillen tussen West-Europa en Noord-Amerika. Ik besef me wel dat dit geen volledige dekking geeft van mijn stelling. Het voormalige Oostblok en Rusland hebben vergelijkbare verschrikkingen meegemaakt en daar is weer een andere ontwikkeling waarneembaar. Ik kan alleen niet aangeven welke factoren in deze het verschil maken.

De filosofie van Friedrich Nietzsche is een voorbode geweest van aanstaande veranderingen, maar de geweldsexplosie in de eerste helft van de 20ste eeuw is de katalysator geweest die de veranderingen daadwerkelijk mogelijk heeft gemaakt. Kijkende naar de culturele veranderingen die ontstonden in de overgang van de Middeleeuwen naar de Renaissance en de daarop volgende tijdperken kent de veranderingen een ruime overgangsfase, die gemakkelijk decennialang kan duren.

Samenvatting: West-Europa zit mijns inziens in een overgangsfase waarbij wordt overgegaan van een mens- en wereldbeeld gecentreerd rond God en de mens naar een mens- en wereldbeeld gecentreerd uitsluitend rond de mens. Het belangrijkste kenmerk van dit nieuwe mens- en wereldbeeld is de waarborg van de integriteit van de menselijke waardigheid. Dit element heeft het heilige aspect van het oude mens- en wereldbeeld vervangen. Vooral dit laatste aspect heeft de politiek elke rechtvaardiging ontnomen om op een zinloze wijze en in groten getale mensenlevens te verspillen.

Toch is er nog een risico. Nu de directe herinneringen aan de enorme geweldsexplosie uit het begin van de 20ste eeuw steeds meer vervaagen, grijpt de politiek, volgens de gepensioneerde Britse Sir Generaal Michael Rose, voormalig commandant van de VN-troepen in Bos-

---

⁴ PETER BERGER, a.w.

*nië, steeds makkelijker naar het militaire instrument. Politici hebben in zijn ogen steeds minder besef van de gevolgen van militair geweld voor zowel de militairen zelf als de bevolking die wordt geconfronteerd met dit geweld. Hij benadrukt dat het militaire instrument echt alleen als allerlaatste middel mag worden ingezet. De inzet van Britse militairen in de laatste Golfoorlog is volgens Rose dan ook niet te rechtvaardigen.*⁵

DEMOCRATIE

Vrijwel parallel aan de verschuiving binnen het mens- en wereldbeeld vindt er ook een, toch nog zeer recente, internationale democratische ontwikkeling (Voor West-Europa was Portugal als laatste aan de beurt en de overgang vond pas plaats in 1983). Ik denk dan ook dat beide ontwikkelingen heel goed samengaan. Een mens- en wereldbeeld waarin het goddelijke een belangrijke rol vervult levert toch een vreemde paradox op. Het goddelijke impliceert een godsdienst en met name de grote wereldgodsdiensten zijn toch voornamelijk gebaseerd op het principe van uitsluiting. De verschillende heilige Schriften zullen elkaar te allen tijde bijten en verschillen veroorzaken. De problemen die daarentegen geweld kunnen veroorzaken hebben een multiculturele, multireligieuze, etnische en internationale dimensie. Democratie biedt een betere mogelijkheid; het uitgangspunt is insluiting en een gelijkwaardige positie voor alle individuen en groepen. Hoewel het af en toe nog onwennig manoeuvreren is binnen West-Europa, mogen bijvoorbeeld de minaretten van een moskee een dominante plaats krijgen binnen de skyline van Rotterdam, lijkt het wonderwel toch te functioneren. Het is dan ook binnen West-Europa vrijwel ondenkbaar dat nu of in de nabije toekomst conflicten onderling met geweld worden beslecht. De langste vredeperiode in de geschiedenis van West-Europa lijkt dat te onderschrijven.

Wereldwijd is dat een ander verhaal. Zoals ik al eerder heb geschreven is secularisatie een uitsluitend West-Europees fenomeen. Als ik Francis Fukuyama mag geloven is de democratie wel een ontwikkeling die aan een onstuitbare en wereldwijde opmars is begonnen⁶.

Toch is ook de democratie niet feilloos. Vooral met betrekking tot de inzet van het militaire machtsinstrument zijn er de nodige kanttekeningen te zetten.

a. CONTROLE VINDT SLECHTS ACHTERAF PLAATS.

Zoals de laatste Golfoorlog heeft duidelijk gemaakt is deze oorlog uitgebroken gebaseerd op willens en wetens misleidende en foutieve gegevens, zoals nu achteraf blijkt. Het gegeven dat er nu dagelijks mensen sterven zijn slechts enkele van de nadelige gevolgen. De politici hebben de samenleving simpelweg voor een voldongen feit gezet, zonder een mogelijkheid om het proces te kunnen corrigeren.

Ik kan mij wel vinden in de procedure die geldt in de Britse marine, waarbij een kapitein die een boot verliest zich onherroepelijk dient te verantwoorden voor een militaire krijgsraad ongeacht de omstandigheden. Voor Nederland zou dit bijvoorbeeld kunnen betekenen dat een minister-president zich dient te verantwoorden

---

⁵ SIR GENERAL MICHAEL ROSE, Interview met Sir General Michael Rose, Dagblad Mail on Sunday, 2006.

⁶ FRANCIS FUKUYAMA, *Het einde van de geschiedenis en de laatste mens*, Contact, Amsterdam, 1992.

voor een parlementaire enquêtecommissie wanneer het militaire instrument wordt ingezet onder zijn verantwoordelijkheid.

De processen van Neurenberg waren een precedent en hebben aangetoond dat er wel degelijk persoonlijke consequenties aan een beleid kunnen worden verbonden. Nu wordt het alleen van toepassing geacht voor zogenaamde schurkenstaten, maar ik denk in een situatie waar mensen sterven het zeker te overwegen is om persoonlijke consequenties te verbinden.

Het inzetten van het militaire instrument dient weloverwogen te gebeuren en uitsluitend wanneer alle andere opties zijn uitgeput, zeker met de kritiek van Rose in gedachte dat het besef van wat militair geweld kan aanrichten langzaam uit onze samenleving verdwijnt. Hoewel de drempel om over te gaan op wapens zeer hoog moet worden gelegd, mag er aan de andere kant ook weer geen verlammeende werking vanuit gaan. Het zal een zoektocht worden naar een zeer delicate balans tussen passiviteit en activiteit en verdere internationalisering lijkt in deze de geëigende weg.

b. VERANTWOORDELIJKHEID.

Een illustratief voorbeeld met betrekking tot verantwoordelijkheid is de situatie rond de Abu Graib gevangenis in Irak. Uiteraard zijn de misstanden de militairen aan te rekenen die verantwoordelijk waren voor de bewaking van de gevangenen. Nu blijkt dat deze situatie niet incidenteel is, maar dat de context waarbinnen dit kan gebeuren structureel is, dient de verantwoordelijkheid daar neergelegd te worden waar het thuishoort. Het mag niet langer mogelijk zijn dat mensen zich verschuilen binnen een bureaucratie of weigeren verantwoordelijk te zijn voor hun gevoerde beleid. Zowel de leidinggevende officieren als ook de gekozen politici mogen zich dit aanrekenen; zij creëren de randvoorwaarden waarbinnen een gewapend conflict zich afspeelt.

c. KNOOPPUNTEN VAN MACHT.

Een ander probleem dat de democratie kan bedreigen is dat er knooppunten van macht kunnen ontstaan waar de kiezer geen invloed op kan uitoefenen. Hierbij valt vooral te denken aan grote internationals. Het woord geeft het al aan; het zijn bedrijven die internationaal opereren, waar de nationale wetgeving in veel gevallen nauwelijks of geen grip op kan uitoefenen. De meeste internationals halen een omzet waar menig bruto nationaal product van een staat niet aan kan tippen. De wijze waarop multinationals en overheden elkaar raken en beïnvloeden draagt dan ook een risico in zich⁷.

Samenvatting: Ik ben van mening dat een mens- en wereldbeeld gecentreerd rond uitsluitend de mens zich prima verhoudt tot democratisch bestel. Hoewel de technologische ontwikkelingen van dien aard zijn dat oorlogsvoering veel te ingrijpende gevolgen hebben op economische, sociale en culturele gebieden, biedt de democratie zeker enige bescherming tegen tribaal of ideologisch geweld; geweld helemaal uitsluiten kan ook de democratie niet. De democratie beschikt niet over een zichzelf afdoend corrigerend instrument om het risico op geweld tot een minimum te kunnen beperken. Verdere internationalisering van de besluitvorming om het militaire instrument in te kunnen lijkt tot op heden de enige oplossing. Op deze

---

⁷ NOREENA HERTZ, *The silent takeover: Global Capitalism and the death of democracy*, Harper-Collins Publishers Inc., New York, 2003.

wijze wordt de verantwoordelijkheid over meerdere schuiven verdeeld en is er minder afhankelijkheid van de psychologische gesteldheid van individuen.

DE PRIJS VAN OORLOGSVOERING

Een aspect van een geheel andere orde en grootte is de economische invloed op oorlogsvoering. Recentelijk onderzoek van de Colombia University in Verenigde Staten heeft een berekening gemaakt van de financiële gevolgen van de huidige oorlogsvoering in Irak. De berekening gaat uit van aanwezigheid van Amerikaanse troepen in Irak tot 2010. Verder is er getracht alle invloeden van de oorlog in de berekening mee te nemen. Dit houdt in dat de zorg voor in Irak invalide geworden militairen, arbeidsongeschiktheidsvoorzieningen, de invloed van een stijgende olieprijs, de rem op de economische groei van de economie in de Verenigde Staten, eventuele baten van de oorlogsvoering, etc, werkelijk allemaal wordt meegenomen om tot een kostprijs te komen. De berekening komt uiteindelijk uit op een bedrag van circa € 1.700.000.000.000,- (1,7 biljoen euro).

Daar maak ik wel de kanttekening bij dat ieder westers land dat daadwerkelijk oorlog gaat voeren, direct van invloed is op de westerse economie en daarmee ook direct van grote invloed is op de wereldeconomie. Tevens spelen hier niet uitsluitend economische factoren een rol, maar zeer zeker ook andere.

De conclusie die mijns inziens aan dit onderzoek verbonden kan worden is dat geen enkel land over voldoende middelen beschikt om überhaupt een oorlog te kunnen bekostigen, laat staan te voeren. Ook zijn er naar mijn mening geen economische belangen die een dergelijke investering rechtvaardigen.

Dit betekent dat landen alleen het militaire instrument kunnen inzetten wanneer de kosten gedeeld worden met anderen; er is te allen tijde een internationale coalitie noodzakelijk. Hoewel de Verenigde Natie de laatste tijd verzwakt is door het eigenzinnige optreden van de Verenigde Staten en in de meeste gevallen tot op het bot verdeeld is, is het de enige oplossing in onze huidige samenleving om de inzet van het militaire instrument te rechtvaardigen.

CONSEQUENTIES

Om het militaire instrument in te kunnen zetten dienen er aan een aantal standaard voorwaarden te worden voldaan om te komen tot een zogenaamde rechtvaardige oorlog:

1. De beslissing om over te gaan tot inzet van het militaire instrument kan alleen genomen worden door een bevoegde autoriteit.
Vanuit moreel standpunt, maar ook ingegeven door economische noodzaak kan dit in onze huidige wereld enkel en alleen de Verenigde Naties zijn. De discussie over de huidige invulling van de Veiligheidsraad en het vetorecht behoren niet tot dit werkstuk.
2. De motivering om het militaire instrument in te zetten dient ondersteund te worden door een rechtvaardige doelstelling.

Voor West-Europa betekent dat er aan de idealen van onze samenleving tegemoet moet worden gekomen. De waarborg van menselijke integriteit speelt hier mijns inziens een belangrijke rol.

3. Het militaire instrument kan pas ingezet worden wanneer alle vreedzame middelen volledig zijn uitgeput.
Wederom komt de Veiligheidsraad van de Verenigde Natie hier om de hoek kijken. Vaak tot op het bod verdeeld en de laatste oorlog in Irak heeft de importantie van de Veiligheidsraad geen goed gedaan, maar hopeloos lange overlegsessies en gelobby zijn mijns inziens te allen tijde te prefereren boven de inzet van het militaire instrument.
4. De inzet van het militaire instrument dient een proportioneel karakter te kennen.

Deze vier voorwaarden vallen of staan bij de integriteit van de voorwaarden. Het enige dat ontbreekt, is een afdoende controle instrument om een samenleving niet voor een voldongen feit van een oorlogssituatie te plaatsen. Wellicht zitten er mogelijkheden in om de mogelijkheid om verantwoordelijkheid binnen een bureaucratie te verschuiven of af te schuiven te beperken. Ook heeft de laatste Golfoorlog duidelijk gemaakt op de noodzaak om openheid in de gronden van de inzet van het instrument te geven wanneer tot inzet wordt overgegaan. Een oplossing is wellicht om tevens persoonlijke consequenties te verbinden aan beslissingen die uiteindelijk toch door individuen worden genomen.

CONCLUDERENDE OPMERKINGEN

Momenteel zitten we in een overgangsfase waarin het mens- en wereldbeeld overgaat van een beeld met zowel een goddelijk als een menselijk element naar een beeld waarin enkel de mens een rol vervult. Binnen de West-Europese samenleving wordt dit mens- en wereldbeeld gecompliceerd met een zeer belangrijk geacht element, namelijk de waarborg voor de integriteit van menselijke waardigheid. Dit is mijns inziens bepaald door de historische ontwikkelingen binnen Europa. Ik ken een belangrijke rol toe aan de zinloze verspilling van mensenlevens in de 20ste eeuw voor de vorming van zowel het nieuwe mens- en wereldbeeld als wat door ons als erg belangrijk wordt ervaren.

De wereld om ons heen wordt steeds kleiner en we worden dagelijks geconfronteerd met allerlei verschillende opvattingen en beschouwingen op tal van gebieden. Dit heeft ook zijn weerslag op nationale samenlevingen waarin mensen met verschillende religieuze, etnische en culturele verschillen een manier moeten vinden om vreedzaam naast elkaar te coëxisteren. Binnen West-Europa lijkt dit aardig te lukken.

Toch is het mens- en wereldbeeld zonder God alleen waarneembaar in West-Europa. Daarbuiten houdt men vast aan een wereldbeeld waar goddelijke en religieuze elementen duidelijk aanwezig blijven. Ik geloof er niet in dat ons mens- en wereldbeeld thuishoort binnen een logische ontwikkeling van een samenleving; het mens- en wereldbeeld heeft zich door andere historische ontwikkelingen ook anders ontwikkeld in Europa. Dat het mens- en wereldbeeld zonder God makkelijker lijkt samen te gaan met een wel wereldwijde en onstuitbare ontwikkeling van de democratie lijkt mij evident.

Het lijkt er tevens op dat een mens- en wereldbeeld zonder religie en de waarborg voor de menselijke waardigheid als ideaal binnen dat beeld minder snel geneigd is om tribaal of ideologisch geweld toe te passen⁸.

Een mogelijke oplossing, waar ook Glover een voorstander van is, is het oprichten van een permanente vredesmacht onder auspiciën van de Verenigde Naties. Daarnaast is een verdere internationalisering van de besluitvorming om militair geweld in te kunnen of mogen zetten van belang. Vanuit het verleden is gebleken dat de beslissing om over te gaan tot geweld beruiste bij een beperkt aantal mensen. Afgezien van de vraag of mensen beslissingen kunnen of wederom mogen nemen is het voor onze internationale samenleving niet wenselijk. Leg de drempel om geweld toe te passen hoog; het is mijns inziens een betere optie om ogenschijnlijk eindeloos te communiceren met elkaar dan om de wapens te laten spreken. Een gelukkige bijkomstigheid is dat geen enkel land meer in staat is om een oorlog te kunnen bekostigen. Ook om deze redenen is internationalisering van het militaire instrument noodzakelijk.

Vooral de politiek dient zich er bewust van te zijn wat de specifieke taken van de krijgsmacht zijn. Met betrekking tot de specifieke taak van de krijgsmacht lijkt er de nodige onduidelijkheid te zijn. Het leger wordt ook ingezet om initiële hulp te bieden in verschillende rampscenario's. Dit is een aardige bijkomstigheid van het militaire instrument, maar het behoort uiteindelijk niet tot haar eigen taken. Hulp bieden aan mensen die getroffen zijn door rampen vereist mijns inziens geen gebruik van wapens, toch het dagelijkse gereedschap van de individuele militair. Militairen naar een gevaarlijk gebied toesturen met een dergelijke duale taak maken de werkomstandigheden nodeloos gecompliceerd. Duidelijk dient troef te zijn in de opdrachten die militairen dienen uit te voeren en de lessen uit het verleden zijn te waardevol en te kostbaar om te vergeten.

Alleen als er zorgvuldig wordt omgegaan met de procedure om geweld te gebruiken kan het instrument naar behoren functioneren en alleen dan kan een geestelijke verzorging eveneens naar behoren adequaat haar werkzaamheden verrichten. Naast de specifieke taak van de geestelijke verzorging is er ook een taak voor hen weggelegd om de moraal binnen een specifiek geweldsspectrum en de moraal van alledag niet al te ver uit elkaar te laten lopen. Ook de geestelijke verzorging heeft op dat vlak een verantwoordelijkheid om gebeurtenissen als My Lai te laten waar ze hoort, in een ver verleden. Zolang de opmerking van Generaal Huijser *Er zijn geen slechte soldaten, alleen maar slechte commandanten* nog steeds geldt is het mogelijk om duidelijk vermijdbare valstrikken te vermijden.

---

⁸ De laatste Golfoorlog tegen Irak mag mijns inziens worden bestempeld als een onrechtvaardige oorlog. Er is niet voldaan aan de voorwaarden om tot een rechtvaardige oorlog te komen. Afgezien van het Verenigd Koninkrijk, dat nu éénmaal een unieke band heeft met zijn voormalige kolonie, werd de Verenigde Staten enkel gesteund door landen waar het christendom nog steeds een dominante plaats heeft binnen de samenleving. Denk hierbij aan landen als Polen en Italië. Daarnaast werd de Verenigde Staten gesteund door landen waar regeringen vanuit uit een christelijke denominatie aan de macht waren. Denk hierbij bijvoorbeeld aan Nederland waar het christelijke CDA een belangrijke spil is in de regering, maar denk ook aan landen als Denemarken en Spanje. Frappant was wel dat bij de machtswisseling in Spanje naar een meer seculiere regering werd ook onmiddellijk de deelname aan de oorlog in Irak gestaakt.

Het is natuurlijk niet mogelijk om hieraan harde conclusies te verbinden, maar dat het zo in mijn lijn van verwachtingen zou passen kon in van te voren niet bevroeden. Het is en blijft wel merkwaardig.

K54114: Geestelijke verzorging in de krijgsmacht

Universiteit van Tilburg

Faculteit Theologie en Religiewetenschappen

VBa 2/3

Docent: Prof. Dr. A.H.M van Iersel

Naam: Martin Spinks

Studentennr.: 837419

20 januari 2005